

1-мавзу. Кириш. Фаннинг мазмуни ва бозорлар

- 1.Микро ва макроиқтисодиёт: бир-биридан нимаси билан фарқланади?**
- 2.Иқтисодий агентлар, чекланган ресурсларни тақсимлашнинг бозор механизми. Бозор ва унинг вазифаси.**
- 3.Иқтисодиёт олдида турган фундаментал саволлар: НИМА?, ҚАНДАЙ?, КИМ УЧУН?**
- 4.Позитив ва норматив таҳлил.**
- 5.Ишлаб чиқариш имкониятлари.**

Фанни ўзлаштириш ва мустақил ўқиб-ўрганиш учун асосий адабиётлар рўйхати

Microeconomics 21st Edition, Campbell McConnell, Stanley Brue, Sean Flynn Mcgraw-hill Series: Economics. 2017. 672 Pages.

Microeconomics: Theory and Applications, 13th Edition, Edgar K.Browning, Mark A. Zupan. 2020, 592 Pages.

Daron Acemoglu, David Laibson, John A. List. Microeconomics, Global Edition. Pearson Education Limited, 2nd edition. 2019.

Самуэльсон П.Э, Нордхаус В.Д. Экономика, 18-е издание: Пер. с англ. – М.: ООО «И.Д. Вильямс», 2009. – 1360 с.

Пиндейк Р., Д. Рубинфельд. Микроэкономика. 5-е международное изд. – СПб.: Питер, 2003. – 350 с.

Salimov B.T., Muxitdinova U.S., Mustafakulov Sh.I., Salimov B.B. Mikroiqtisodiyot: Darslik-T.: Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti, 2009.-208 b.

Иқтисодиётнинг икки йирик соҳага бўлиниши

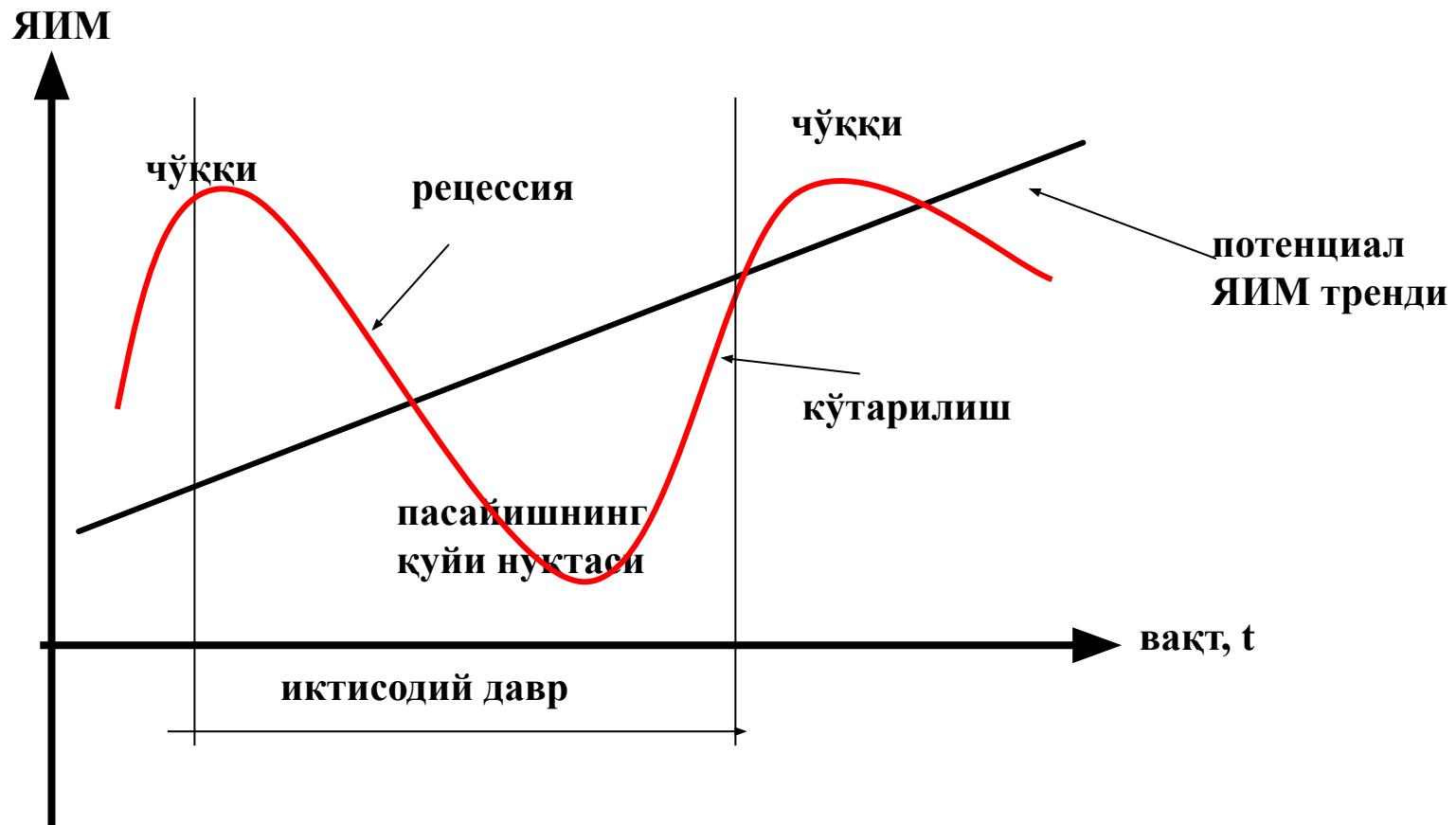
1

МИКРОИҚТИСОДИЁТ (иқтисодиётнинг бир бўлаги бўлиб, аниқ товарнинг нархи, фирмага ёлланган ишчи кучи, фирманинг ёки уй хўжалигининг даромади, харажати, фойдаси ва ҳ.к.)

2

МАКРОИҚТИСОДИЁТ (агрегат кўрсаткичлар: ялпи ишлаб чиқариш, бандлик даражаси, ялпи даромад, ялпи харажат ва нархлар даражаси)

Иқтисодий даврлар **түртта босқични** ўз ичига олади: «чўққи», **пасайиш** (рецессия), **пасайишнинг қуи нұқтасидаги турғунлик, кўтарилиш** босқичи.

Билмаслиқдан қўрқма, сохта билимдан қўрк.
Дунёдаги ҳамма ёмонлик шундан.
Л.Н. Толстой

Иқтисодий ўсишнинг мазмуни

- ❖ Мамлакатда ялпи реал ишлаб чиқаришнинг ўсиши;
- ❖ Жон бошига тўғри келадиган реал даромаднинг ўсиши;
- ❖ Иқтисодиётда битта банд кишига (битта банд аҳолига) тўғри келадиган даромаднинг ўсиши

С. Кузнец
30.04.1901
09.07.1985

С.Кузнец 1971 йилда Нобель мукофотига сазовор бўлган. Иқтисодий ўсишнинг сабаб ва омилларини ёритиб берган.

Барча ривожланган мамлакатларга хос бўлган иқтисодий ўсишнинг олтига тавсифини келтирган:

- 1.Жон бошига тўғри келадиган даромад ва ахолининг юқори суръатлар билан ўсиши;
- 2.Ишлаб чиқариш омилларининг юқори суръатлар билан ўсиши, айниқса меҳнат омилининг;
- 3.Иқтисодиётнинг юқори суръатар билан таркибий трансформацияси;
- 4.Жамиятнинг юқори суръатлар билан ижтимоий ва психологик трансформацияси;
- 5.Ривожланган давлатларнинг хориждан ташқи бозор ва арzon хом ашё ресурсларини топа олиш имконияти;
- 6.Иқтисодий ўсиш суръатларининг бундай натижалари билан дунё аҳолисининг учдан бир қисмининг (1/3) қамраб олиниши.

**Миллий
маҳсулотнинг
ўсиши**

**Техника
таракқиёти**

**Институционал ва
гоявий ўзгаришлар**

Иқтисодий ўсиш

Хаёт ҳаракатни тақозо этади. *Арасту*

Иқтисодий муносабатларда иштирок этувчи асосий субъектлар/агентлар

- 1. Уй хўжаликлари/истемолчилар**
- 2. Номолиявий ташкилотлар**
- 3. Молиявий ташкилотлар**
- 4. Давлат/хукумат**
- 5. Ташки дунё**

Реал сектор билан бошқа секторларнинг ўзаро алоқаси

Микроиқтисодиёт ва бозор

Бозор – бу сотувчилар ва харидорлар ўртасидаги маҳсулот сотиш ва сотиб олиш бўйича эркин муносабатлар тизимиdir.

Бозор – бу биринчидан, сотувчилар ва харидорларни учрашириб турадиган жой; улар ўртасида келишилган нарх бўйича товар алмашуви содир бўлади.

Бозорда сотишини амалга ошириш учун маълум харажатлар қилинади ва бу харажатлар бозор тўгрисида ахборот олиш, шартномалар тузиш, учрашувлар ўтказиш, сотиб олинадиган товар ёки хизматнинг миқдорий ва сифат характеристикаларини аниқлаш ва бошқа турдаги харажатлар билан боғлик.

Ноёб неъматларни тақсимлашнинг бозор механизми

Неъматлар ноёблиги деганда - иқтисодий субъектлардаги мавжуд неъматлар захирасининг шу неъматларга эҳтиёж сезган харидорларнинг талабларини **етарли даражада қондира олмаслиги тушунилади.**

Агар неъмат ноёб бўладиган бўлса, у ҳолда чекланган неъматларни қандай қилиб иқтисодий субъектлар ўртасида рационал тақсимлашни амалга ошириш муаммоси - бу марказий иқтисодий муаммо ҳисобланади.

Бу муаммони ечиш учун ҳар қандай жамият қуидаги иқтисодий саволларга жавоб бериши керак:

1

Нима ишлаб чиқариш керак?

2

Қандай қилиб ишлаб чиқариш керак?

3

Ишлаб чиқарилган неъматларни ким олади?

4

Жорий ва келажак эҳтиёжи учун ресурсларнинг қанчасини сарфлаш лозим ва қанчасини сақлаш лозим?

Эй, мақтанчоқ ва ўзбилармон одамзод!

Лоақал оёғинг остида топталувчи оддий чувалчангни яратиб кўр-чи! **Лабрюйер**

Альтернатив харажатлар

Альтернатив харажатлар – ресурслардан энг самараги фойдаланишдан воз кечиш натижасида йўқотилган имкониятлар билан боғлиқ харажатлар.

* * * *

Альтернатив харажатлар – иқтисодий танлов натижасида энг яхши альтернатив вариантдан олинадиган фойдадан воз кечишни акс эттирувчи харажатлардир.

Альтернатив харажатлар ёрдамида ноёб ресурслардан фойдаланиш йўналишлари бўйича энг яхши (оптимал) **таксимлаш масаласи** - муайян вариант **таксимланишдан олинадиган фойда ва харажатларни бошқа вариантлар бўйича олинадиган фойда ва харажатлар билан солишлириш орқали ечилади.**

Хеч бир одам мукаммал, яъни тўла шаклланган ҳолда дунёга келмайди, аммо унинг бутун ҳаёти бетиним ҳаракатдаги ўсиш ва доимий шаклланишдан иборатдир. **В.Белинский**

ишлиб чиқарувчилар
фаолиятини (**ким қайси**
махсулотдан қанча
ишлиб чиқаради)
мувофиқлаштириш

истеъмолчилар фаолиятини
(**ким, қайси маҳсулотдан,**
қанча истеъмол қиласди)
мувофиқлаштириш

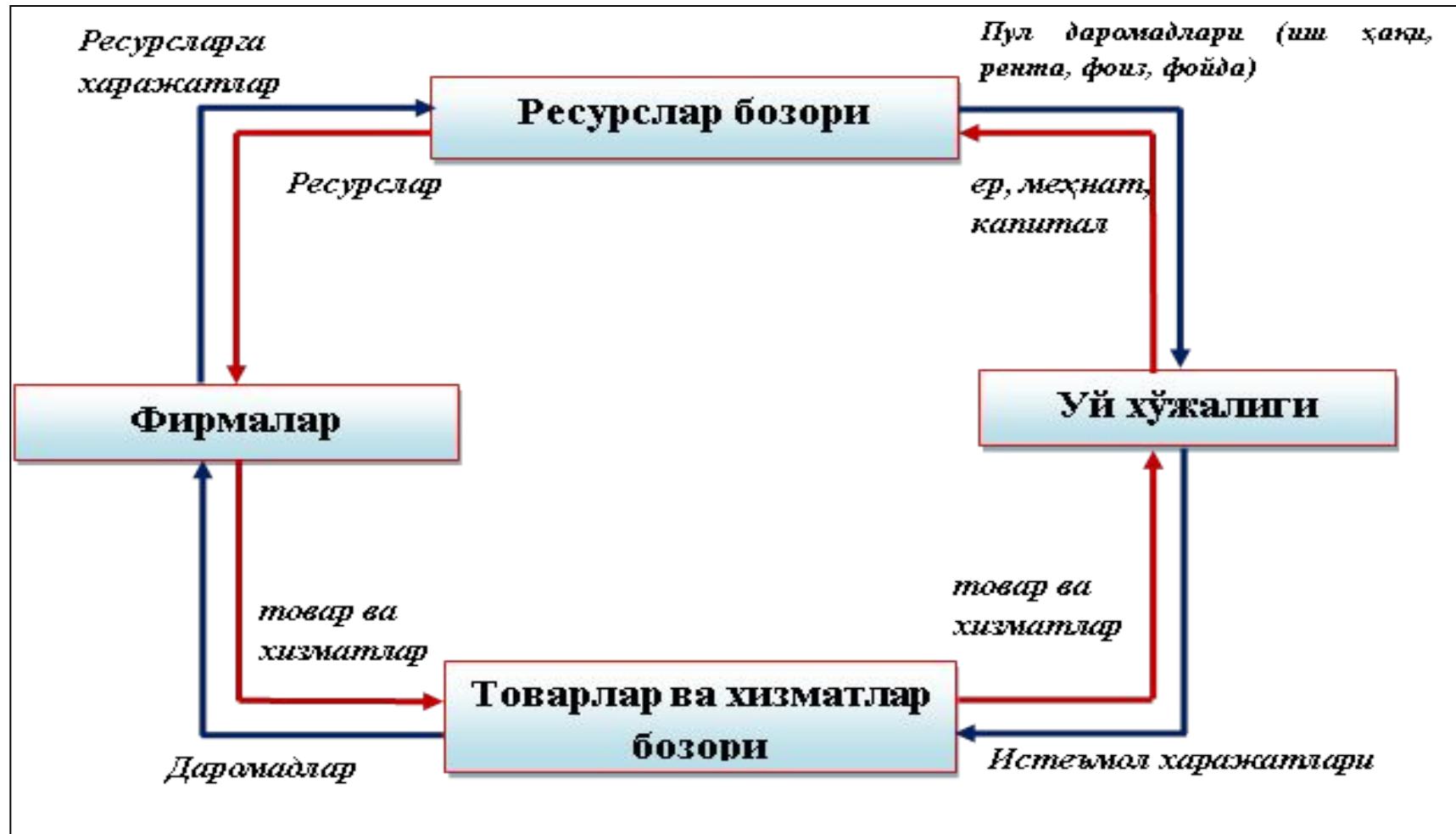
ишлиб чиқариш ва
истеъмол қилиш бўйича
қабул қилинган
қарорларни
мувофиқлаштириш

Жамиятда вужудга келадиган
яна бир муаммо - бу
истеъмолчилар ва ишлиб
чиқарувчилар фаолиятини
мувофиқлаштиришdir

Энг узок умрнинг энг қисқа умрдан сира фарқи йўқ. Ҳеч ким ўтмишдан ҳам, келажакдан ҳам ажрала олмайди.

Марк Аврелий

Товарлар айланмаси модели

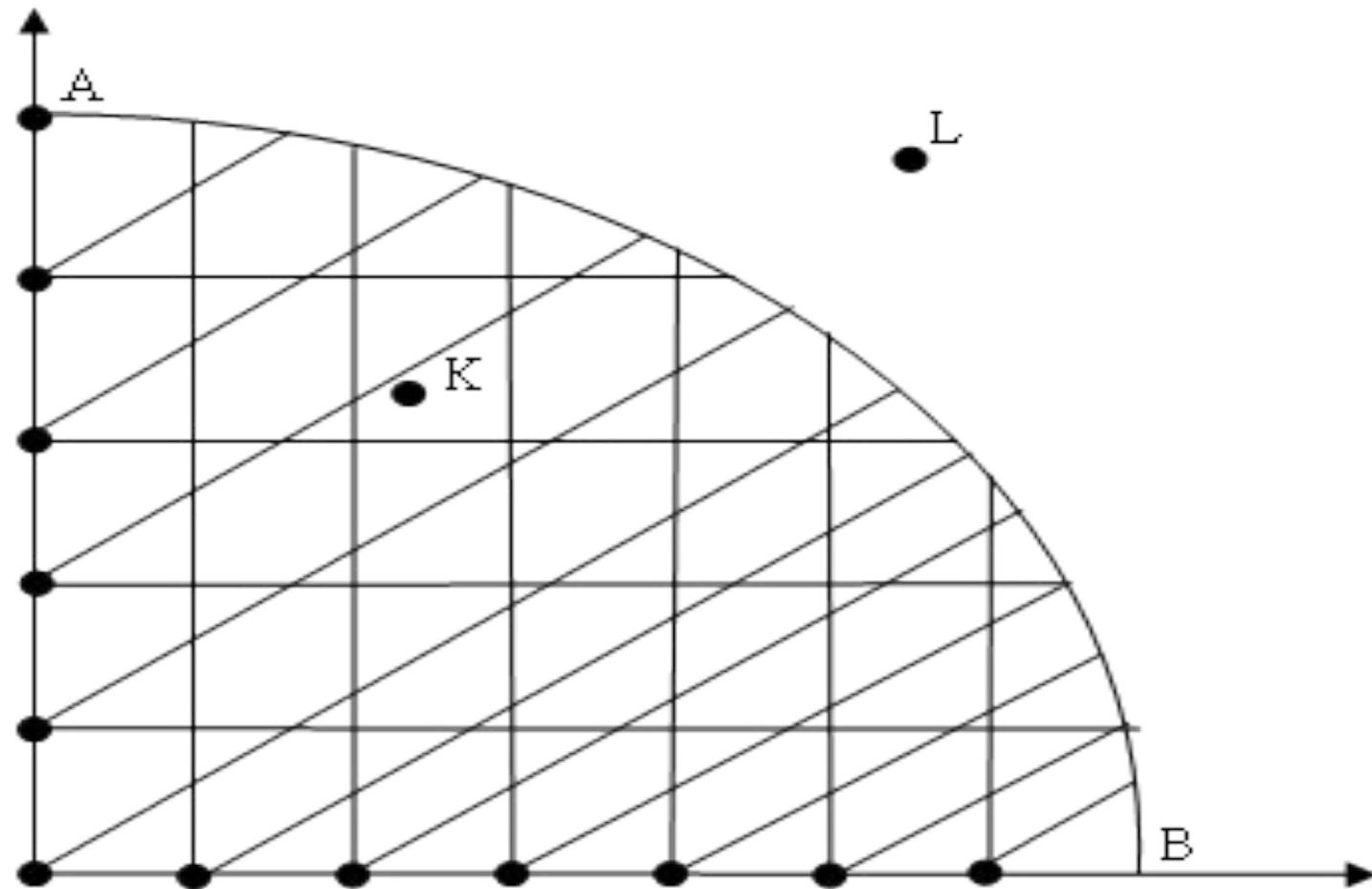
Позитив иқтисодиёт далилларнинг
констатацияси билан шуғулланади.

“Нима мавжуд”

Норматив иқтисодиёт солиштириш орқали
бахо бериш, мулоҳаза қилиш имконини
яратади.

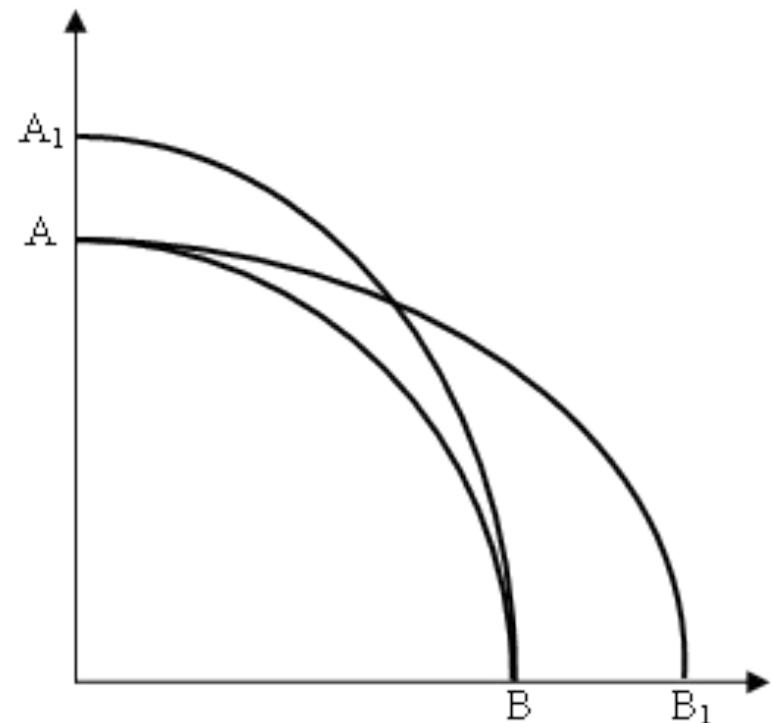
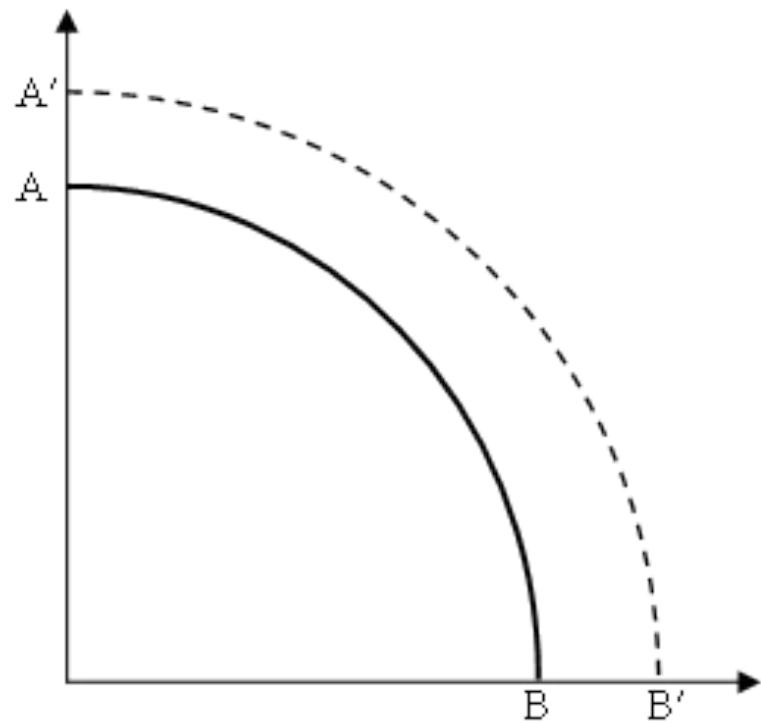
“Нима ёки қандай бўлиши керак”

Ишлаб чиқариш имкониятлари чизиги

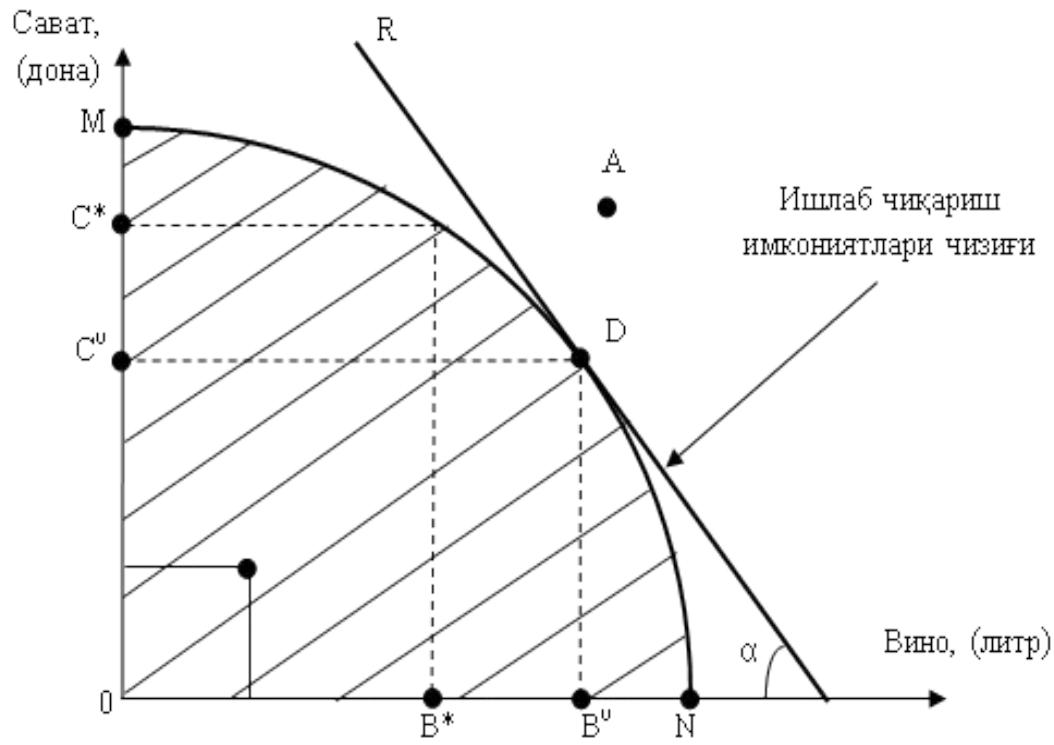
Үз бурчини бажаришдан мамнун одамгина эркин яшайды. [Цеңерон](#)

Ишлаб чиқариш имкониятлари чизигининг ўзгариши

Муваффақият нарвонига чиқишдан олдин у тўғри бинога тиralганига
ишонч ҳосил қилинг. **Стивент Кови**

Оиланинг ишлаб чиқариш имкониятлари комбинацияси

$$ЧТК = -\frac{\Delta C}{\Delta B} = -2$$

Чекли трансформация коэффициенти

Оила бир товардан қўшимча бир бирлик ишлаб чиқариш учун иккинчи товардан қанча ҳажмда ишлаб чиқаришдан воз кечиши кераклигини билдиради.

Демак, оила 10 литр вино ишлаб чиқаришга сарфлайдиган бир иш кунини сават тўқишига сарфласа, у 20 дона ортиқча сават ишлаб чиқариган бўлади.

Инсон тараққиёти

Ижтимоий тақрор и/ч

Жамоавий капитал, ИТТ ва жамоавий ташкилотлар

Имкониятлар
Ишчилар, фермерлар,
тадбиркорлар, бошқарувчилар

бандлик
И/ч, ИТТРИ ва
технология
Ишлар чиқариш
структураси ва
экспорт

Ижтимоий устувор соҳаларга
харажатлар

Давлат сиёсати ва
харажатлари

Уй хўжаликлари томонидан
кундалик эҳтиёж учун
харажатлар

Уй хўжаликларнинг
фаолияти ва харажатлари

Хусусий давлат ресурсларининг тақсимланиши

бандлик

Хорижий
жамғармалар

Иқтисодий ўсиш

Миллий жамғарма

Жисмоний капитал

Иқтисодий әхтиёж - шахсни, корхонани ёки жамиятни фаолият күрсатишини ва ривожланишини таъминлаб туриш учун зарур бўлган моддий ресурслар. Иқтисодий әхтиёжни иқтисодий фаолиятга ундаидиган ички куч сифатида қараш мумкин.

Иқтисодий әхтиёжни икки турга бўлиш мумкин:

Умуман олганда, эҳтиёж реал ва нореал бўлиши мумкин.

Реал эҳтиёж деганда, ушбу эҳтиёжни қондириш учун шахснинг даромади етарли бўлиши тақозо қилинади.

Нореал эҳтиёж бўлганда, эҳтиёжни қондириш учун даромад етарли бўлмайди.

Иқтисодий неъмат - бу эҳтиёжни қондириш воситаси.

Неъматлар **чекланган** ва **чекланмаган** бўлиши мумкин:

- Чекланган неъматларга товарлар, хизматлар ва ресурслар киради (автомобил, кийим-кечак, нон, пахта толаси ва бошқалар).
- Чекланган неъматлар иқтисодий неъматларни ташкил ҳилади.

Чекланмаган неъматларга мисол тариқасида ҳаво ва сув кириши мумкин

Бир-бирини ўрнини босувчи неъматлар - бу бир хил эҳтиёжни қондирувчи неъматлардир. Масалан, шахснинг гўшт маҳсулотига бўлган эҳтиёжини мол гўшти, қўй гўшти ёки парранда гўшти билан қондириш мумкин. Одатда, бир-бирини босувчи товарлардан бири нархининг ошиши, бошқасига бўлган талабни ошишига олиб келади.

Ўзаро бир – бирини тўлдирувчи неъматлар – бу шахси ёки ишлаб чиқариш эҳтиёжини комплектларда қондирадиган неъматлар. Тўлдирувчи неъматлардан бирига талаб ошса, қолганларига ҳам талаб ошади.

Иқтисодий ресурслар (ишлаб чиқариш омиллари) – бу иқтисодий неъматларни ишлаб чиқаришда қатнашадиган элементлар (ер, меҳнат, капитал, тадбиркорлик қобилияти ва ахборотлар).

Тадбиркорлик қобилияти деганда, ўзига хос бўлган шундай инсон ресурси тушуниладики, у ўзидан бошқа ишлаб чиқариш ресурсларидан самарали фойдалана олиш қобилиятини мужассамлаштиради.

Ишлаб чиқариш имкониятлари	Дон, млн. тонна	Трактор, дона
1	5,0	0
2	4,7	1
3	4,3	2
4	3,8	3
5	3,0	4
6	2,0	5
7	0,9	6
8	0,0	7

Ишлаб чиқариш имконияти – берилган технологик ривожланишда барча мавжуд ресурслардан түлиқ ва самарали фойдаланган холда жамиятниниг иқтисодий неъматлар ишлаб чиқариш қобилиятидир.

Таянч иборалар

Бозор субъектлари, иқтисодий модель, иқтисодий неъматлар, ноёб неъматлар, ишлаб чиқариш имкониятлари, альтернатив харажатлар, иқтисодий эҳтиёж, трансакцион харажатлар, тадбиркорлик қобилияти, чекли трансформация нормаси.

Такрорлаш учун саволлар

- 1.Микроиқтисодиёт фани нимани ўрганади?
- 2.Иқтисодиётнинг марказий муаммоси.
- 3.Ноёб ресурсларни тақсимлашнинг асосий тамойиллари.
- 4.Ишлаб чиқариш имкониятлари чизи\и нимани ифодалайди?
- 5.Чекли трансформация нормаси нимани ифодалайди?

References

1. Microeconomics. Sh.I.Mustafakulov. Textbook. -T .: «Innovative publishing house», 2021 - 330 p.
2. Microeconomics 21st Edition, Campbell McConnell, Stanley Brue, Sean Flynn Mcgraw-hill Series: Economics. 2017. 672 Pages.

Уйга вазифа

Иккита орол бўлиб, уларнинг бири робинзонлар ороли, иккинчиси ҳиндулар ороли. Иккита орол ҳам гўшт ва буғдой ишлаб чиқариш билан шуғулланади. Робинзонлар оролида бир ишчи бир йилда **1 тонна гўшт ёки 20 центнер** буғдой ишлаб чиқаради.

Хиндулар оролида эса бир ишчи **2 тонна гўшт ёки 10 центнер** буғдой ишлаб чиқаради. Робинзонлар оролида **400 киши**, ҳиндулар оролида **100 киши** маҳсулот ишлаб чиқариш билан шуғулланади.

Берилган шартдан фойдаланиб, қуидаги топшириқлар бажарилсин:

1. Оролларнинг ишлаб чиқариш имкониятлари чизиги чизилсин.
2. Гўштнинг ва буғдойнинг алътернатив харажатлари ҳисоблансин.
3. Икки орол ҳамкорликда ишлашга қарор қилишди. У ҳолда, меҳнат тақсимоти натижасида уларнинг биргаликдаги ишлаб чиқариш имкониятлари чизиги қандай кўринишда бўлади; қайси орол қанча гўшт ва буғдой ишлаб чиқаради?

Эътиборларинги

з

учун раҳмат!